
ПИТАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НОВІТНЬОЇ ДОБИ

УДК 902.3(477.74)«1976–1990»

Л. М. Іваніченко

ДОСЛІДЖЕННЯ НОВОБУДІВНИХ ЕКСПЕДИЦІЙ ВІДДІЛУ АРХЕОЛОГІЇ ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я ІА АН УРСР (1976–1990)

Стаття присвячена дослідженням археологічних експедицій, створених при відділі археології Північно-Західного Причорномор'я ІА НАН України у другій половині 70-х рр. минулого століття. Особлива увага приділена археологічним пошукам новобудівних експедицій. Описані основні місця їх розкопок та загальні наукові результати.

Ключові слова: Буго-Дністровська, Дунай-Дністровська, Ізмаїльська новобудівні експедиції; Причорноморська палеолітична експедиція, госпдоговірна тема, курган, поховання, розкопки.

Починаючи з 50-х років ХХ ст. виділялися значні кошти на розвиток економіки в Україні. До зон будівництва потрапляло дуже багато археологічних пам'яток, що потребували невідкладного дослідження. Особливо гостро ситуація постала у Північно-Західному Причорномор'ї, де проводилися великі будівельні роботи і було необхідно розпочати широкомасштабні розкопки. На Інститут археології АН УРСР та Одеський археологічний музей лягло величезне навантаження, археологи не встигали досліджувати всі знахідки. Тому згідно з Розпорядженням № 1559 від 27 жовтня 1975 р. на базі Одеського археологічного музею АН УРСР «з метою поліпшення археологічних досліджень на території південного заходу Української РСР, а також забезпечення необхідних археологічних робіт в зонах новобудов цього регіону» був створений Відділ археології Північно-Західного Причорномор'я [2.2.280].

Робота даного Відділу напрочуд різноманітна у науковому сенсі і характеризується багатьма археологічними знахідками та відкриттями, переглядом та доповненням давньої історії Одеської області. Незважаючи на це, роботи відділу не присвячено узагальнюючих статей, крім тієї, що написана у 1984 р. В. Н. Станко [12].

Авторка статті поставила за мету показати основні напрями роботи Відділу Північно-Західного Причорномор'я та підсумки роботи функціонуючих експедицій за 1976–1990 рр., за роки керування першого завідувача В. Н. Станко.

Деякі згадки про учасників новобудівних експедицій знаходяться у статтях Федорченко [14, с. 27, 28] та О. М. Присяжнюка [13], але без віднесення їх до конкретної експедиції та напрямку дослідження.

Серед джерел використані звіти відділу з архіву ІА НАН України [10–11] та звіти з особистого архіву відділу 1980, 1982, 1984–1989 років [1–9]. Особливістю останніх є те, що вони більш розширені, містять детальнішу інформацію про роботу експедицій, вхідну і вихідну документацію, відкриті листи, рецензії, заяви співробітників та організацій Одеської області на проведення розкопок та інше.

Отже, коли завідувачем Відділу обрали професора, археолога В. Н. Станко, який до того часу став визнаним лідером у дослідженні палеоліту та мезоліту Причорноморських степів, зібрано кращих спеціалістів, молодих перспективних археологів, у тому числі його учнів. У різні роки науковий осередок відділу складали вчені І. Л. Алексєєва, О. В. Гудкова, О. М. Дзиговський, А. О. Добролюбський, А. С. Островерхов, С. А. Булатович, Г. Г. Мезенцева, Г. Ф. Чеботаренко, С. П. Смольянінова, Л. В. Субботін, Г. М. Тощев, І. Т. Черняков, Т. М. Швайко, А. В. Старкін та ін.

В першій половині 80-х рр. ХХ ст. сформовано два основних напрями у проблематиці відділу: 1. Вивчення палеоекології та палеоекономіки населення степів в епоху палеоліту та мезоліту (керівник — В. Н. Станко); 2. Дослідження пам'яток в зонах новобудов [12, с. 105] Для цього створено такі новобудівні експедиції: 1. Причорноморська (керівник — В. Н. Станко); 2. Буго-Дністровська (керівник — І. Т. Черняков, заст. керівника — Г. М. Тощев); 3. Дунай-Дністровська (керівник —

Л. В. Субботін, заст. керівника — А. О. Добролюбський); 4. Ізмаїльська (керівник — О. В. Гудкова).

Для реалізації першого напрямку при Відділі працювала Причорноморська експедиція у складі В. Н. Станко, С. П. Смольяніної, Г. В. Кізь, І. В. Сапожнікова, Т. М. Швайко та О. М. Частнікова та ін. У 1985 р. Причорноморська експедиція складається з загону В. Н. Станко та «самостійного госпрозрахункового загону» його учениці С. П. Смольяніної [5, арк. 29]. З 1987 р. у звітах Відділу зустрічається її поділ на анетівський (В. Н. Станко) та кодимський загонами (С. П. Смольянінова) [11, арк. 2; 7, арк. 12]. Згадується і про усатівський загіг [10]. Причорноморська експедиція проводила дослідження різноманітних пізньопалеолітичних (Анетівка, Анетівка I та II, Івашкове VI, Зелений Хутір II, Івашкове поле) та мезолітичних (Мирне, Царинка, Абузова балка, Гіржево) пам'яток. На матеріалах пізньопалеолітичних пам'яток степового Побужжя зроблено спробу розробити методику стратиграфічного членування комплексів, які залягали у делювіальних суглинках, при цьому вперше для цих цілей на початку 80-х використані математичні методи.

Реалізація другого напрямку — дослідження пам'яток в зонах новобудов, пов'язана з новобудівними охоронними розкопками різночасових пам'яток, і заради цього, як показано раніше, створений відділ. Вони проводилися за допомогою трьох основних експедицій — Буго-Дністровської, Дунай-Дністровської та Ізмаїльської. Пізніше створені Буджакська та Ягорлицька експедиції, які існували короткий проміжок часу.

Виходячи з важливості та актуальності окремих питань, експедиціями проводилася робота за наступним спрямуванням:

1. Матеріальна культура племен енеоліту та бронзи. У цьому напрямку проводилися дослідження у зонах новобудов, а також наявності великої кількості матеріалів, зібраних новобудівними експедиціями у 60–70-ті рр.

2. Монетні знахідки та грошовий обіг у Північно-Західному Причорномор'ї в елліністичний час. У фондах Одеського археологічного музею зібрано багату колекцію монетних знахідок, на основі якої проводилася розробка економічного розвитку античних центрів регіону та їх зв'язків з варварським світом.

3. Матеріальна культура землеробських племен першої половини I тис. н. е. За матеріалами археологічних досліджень ставилися питання хронології та періодизації матеріальної культури окремих груп пам'яток та їх культурно-історичного членування.

4. Матеріальна культура кочовиків IX–XIV ст. Не дивлячись на значний науковий інтерес до історії кочового населення Півдня України, до 80-х рр., за даними археології, вона практично не вивчалась. У процесі новобудівничих робіт виявлений значний фонд археологічних джерел, що дозволило поставити і вирішити деякі питання етнічної атрибуції різних груп кочовиків [2, арк. 11–13].

Робота Відділу Північно-Західного Причорномор'я відбувалася за установленою схемою. На місце будівництва виїжджали співробітники відділу та досліджували територію на наявність археологічного матеріалу. Якщо траплялися якісь знахідки, то між Відділом та організацією, що виконує будівництво, заключався договір. Далі складався державний кошторис на дослідження археологічного об'єкта, набирался штат співробітників. Організації, що планували проведення будівних робіт, повинні самі направляти до відділу прохання про проведення досліджень. Для прикладу можна навести співробітництво з конкретними установами. У звіті відділу за 1984 р. міститься вхідна документація по заключним договорам. Згідно з замовленням «Укрголдпроект» 1984 р. складені договори з інститутом «Укрпівденіпроводгосп» на проведення археологічної розвідки в зонах будівництва Червоноярівської та Ізмаїльської зрошувальних систем, у зоні будівництва комплексу споруд водоподачі з р. Дунаю в оз. Ялпуг [5, арк. 250]. Подальші археологічні дослідження проводилися в Овідіопольському та Біляївському районах Одеської області, де «Укрпівденіпроводгосп» складав подібні проекти. Відомі випадки, коли при будівництві порушувалося законодавство про охорону пам'яток історії та культури. Так, у 1984 р. В. Н. Станко направив лист керівництву виконкому Обласної ради депутатів трудящих Одеської області, де повідомлялося про зруйнування ряду цінних археологічних пам'яток при будівництві Одеської АТЕЦ і селища Теплоград та розкрадання стародавніх речей з скіфського поховання [5, арк. 260]. Відомі випадки, коли жителі районів

Одеської області самі зверталися до відділу перевірити різні об'єкти і зробити заключення про їх археологічну та історичну цінність [7, арк. 172].

Відділ археології Північно-Західного Причорномор'я брав участь у вирішенні інших важливих питань. У 1987 р. спільно з представниками ОАМ та ОДУ ім. І. І. Мечникова відділом розглядалося питання про доцільність створення архітектурного археологічного заповідника «Білгород — Тіра» та археологічного заповідника «Ніконій» [7, арк. 164].

Великий об'єм досліджень припадає на початок 80-х рр. Ізмаїльською, Дунай-Дністровською та Буго-Дністровською експедиціями проведено археологічне дослідження об'єктів на території будівництва зрошувальних систем, Одеської атомної теплоелектростанції, а також поселень та могильників, підлягаючих руйнуванню ерозійними процесами. Замовником робіт у зоні іригаційного будівництва було Одеське обласне виробниче управління меліорації та водного господарства, на Одеській АТЕЦ — дирекція будівництва станції. Охоронні розкопки давніх поселень і могильників на ерозійних схилах балок, берегів озер і річок велися на засоби УТОПК. Тільки у 1982 р. експедиціями розкопано 293 кургани, у яких досліджено 1343 погребіння [3, арк. 5–6].

Ізмаїльська експедиція проводила вивчення археологічних об'єктів в зоні будівництва Костянтинівської, Татарбунарської, Приозернянської, Дмитрівської, Новосельської, Нагірнянської, Долинської, та Хаджибейської зрошувальних систем. Найбільшу кількість курганів відкрито та вивчено в Ренійському районі, де до 1979 р. розкопаний тільки один курган бронзового часу [3, арк. 9]. Експедиція також досліджувала пам'ятки першої половини I тис. н. е. біля с. Холмське Арцизького району Одеської області, зробивши чисельні знахідки. Загальна кількість вивчених пам'яток досягає 45. Серед них землянка на поселенні білозерського часу. В 44 курганах виявлено 318 поховань епохи міді-бронзи. На поселенні черняхівської культури Нагірне III розкопано 270 кв. м [5, арк. 9]. З 1985 р. експедицію розформовують.

Значний об'єм роботи здійснений Буго-Дністровською експедицією. Вона створена Інститутом археології через серйозне відставання у вивченні археологічних пам'яток у порівнянні

з сусідніми територіями в межиріччі Дунаю та Дністра, у Побужжі та межиріччі Південного Бугу і Дніпра. Експедицією вивчалися одинадцять найменш досліджених обласних районів у Буго-Дністровському межиріччі. Фінансування цих робіт взяла на себе Одеська обласна організація Українського товариства охорони пам'яток і культури. У 1979–1981 рр. основні дослідження експедиція проводила на лівобережжі Нижнього Дністра. Це пов'язано з охоронними розкопками у зоні будівництва Нижньо-Дністровської зрошувальної системи. Крім цього, досліджено два кургани на західному березі р. Барабой, де відкрито 82 поховання різних епох від раннього бронзового віку до пізніх кочовиків [3, арк. 72, 74]. У 1983 р. основні дослідження велися в зоні будівництва Білгород-Дністровської зрошувальної системи і Одеської атомної ТЕЦ.

Розвідками експедиції досліджені курганний могильник з 50 розораних курганів в зоні будівництва біля сіл Турлаки та Полове Білгород-Дністровського району Одеської області, курганний могильник з семи курганів біля с. Градениці Біляївського району, а також чотири поселення античного часу на дні Дністровського лиману при проведенні підводних досліджень. В результаті розкопок курганів виявлено та досліджено 48 поховань усатівської, буджаської, катакомбної, багатоваликової культур, епохи пізньої бронзи, скіфів, сарматів та пізніх кочовиків [4, арк. 3].

1974 р. експедиція вела розкопки курганів у зоні будівництва Білгород-Дністровської зрошувальної системи (ЗС) і поселення пізньобронзового часу у районі оз. Китай. Вивчено 22 кургани, які відносилися до сарматського часу (I ст. н. е.). Матеріали розкопок сарматських курганів поблизу стародавньої Тіри дозволили більш повно вивчити взаємовідносини античних міст з кочовим світом у Північно-Західному Причорномор'ї, виділити поховальний комплекс сарматської знаті та провести етністичний аналіз сарматських племен регіону. У 1985 р. експедицією розкопано 13 курганів, у яких виявлено 22 поховання різних епох. Всього за період 1980–1985 рр. розкопано 35 курганів, де обстежено 110 поховань [5, арк. 7–8].

З 1986 р. Буго-Дністровська експедиція під керівництвом І. Т. Чернякова розформована [9, арк. 146]. У 1988 р. експедиція знову приступила до досліджень вже під керівництвом

І. В. Сапожнікова [8, арк. 43]. У перший рік експедицією відкрито близько 100 нових пам'яток [8, арк. 5] та перевірено місцезнаходження близько 20 раніше відомих. Під керівництвом І. В. Сапожнікова проведені охоронні розкопки стоянки Велика Аккаржа.

У 1979–1981 рр. Дунай-Дністровська новобудівна експедиція проводила охоронні розкопки курганів на території Татарбунарського і Саратського районів Одеської області, які входили в зону меліоративних робіт, пов'язаних з будівництвом Дунай-Дністровської зрошувальної системи. До початку дослідження експедиції в окресленій зоні вивчений лише один археологічний пам'ятник (1974 р.). Створення Дунай-Дністровської новобудівничої експедиції дозволило протягом п'яти років (1977–1981 рр.) дослідити перший у Північному Причорномор'ї зольник пізньобронзового часу і 77 курганів з 609 похованнями, характеризуючими історію населення Буджакських степів від межі енеоліту — ранньої бронзи до кінця середньовіччя 583 поховання, культурно-історична належність яких встановлена [3, арк. 41]. Дунай-Дністровською експедицією протягом цих років підтвержені висновки про існування у ямних та усатівських племен особливого ритуалу досипання кургану та про доволі широке заселення краю племенами катакомбної культури. На основі дослідження другого за величиною курганного могильника усатівського типу вперше поряд з основними похованнями цього часу стратиграфічно задокументовані впускні поховання даного типу, простежений і принцип багатошарової побудови насипів. Встановлено, що носії ямної культури Буджакських степів ховали своїх одноплемінників переважно з орієнтуванням на західний сектор. За даними розкопок 1977–1981 рр., це орієнтування для всіх ямних поховань складає 67,1 %, а для основних поховань — 83,1 %. Ці та інші статистичні дані показали помилковість раніше зроблених висновків про перевагу рівнозначних орієнтувань ямників на П-С та П-З (північно-східний та північно-західний) чи про деяку перевагу орієнтування до сходу. Підтвердженням прямих контактів, які існували між племенами ямної культури та культури кулястих амфор, стала знахідка мегалітичного поховання в ямному кургані біля Татарбунар. Повністю досліджений біля с. Кочковате перший у Нижньому Подунав'ї могильник білозерського етапу

кіммерійської культури [3, арк. 67, 68]. За 1985–1989 рр. експедицією досліджено близько 120 курганів з 664 похованнями.

У процесі охоронних досліджень в Одеській області, проведених Дунай-Дністровською новобудівною експедицією, під меліоративні роботи звільнено 1 300 га земель у зоні будівництва 2-ї черги Дунай-Дністровської ЗС (Білгород-Дністровський р-н) та 1 200 у зоні будівництва 1-ї черги Болградської ЗС (Болградський р-н) [7, арк. 4].

У 1987 р. Дунай-Дністровською експедицією виконаний об'єм госпдоговірних тем на суму 64 тис. 700 крб. Крім того, розвідками, проведеними експедицією у зонах меліоративних робіт, виявлено (у доповнення до раніше відомих) 105 пам'яток, які потребують охоронних розкопок [7, арк. 4].

З 1988 р. Дунай-Дністровська експедиція поділена на Лиманський (заст. начальника — О. М. Дзиговський) та Саратський (Л. В. Субботін) загони для розкопок у зоні будівництва Дунай-Дністровської ЗС [8, арк. 43]. Наступного року від експедиції формується Овідіопольський загін (О. М. Дзиговський) з окремим фінансуванням, що розкопував кургани у зоні будівництва зрошувальних ділянок у колгоспах ім. Держинського Овідіопольського району та ім. Чкалова Савранського району Одеської області.

У період за 1983–1988 рр. госпдоговірними експедиціями освоєно 605,1 тис. крб, розкопаний 301 курган, у яких досліджено близько тисячі поховань різних епох, проведені охоронні розкопки трьох поселень [8, арк. 13]. Отримані нові матеріали для виявлення особливостей стародавніх культур Північно-Західного Причорномор'я.

Окремо потрібно виділити роботу Буго-Дністровської та Дунай-Дністровської експедицій над темою «Охоронні археологічні дослідження на новобудовах Української РСР» (1986–1988 рр.). Усі археологічні дослідження велися на основі госпдоговорів, які заключені з «Об'єднаною дирекцією меліоративних систем Одеської області, що будувалися» (переважно), а також інститутом «Укрпівдгіпродгосп» (на розвідковій роботі) та з Одеським відділом УТОПК. Всього заключалося 11 госпдоговорів на загальну суму 218 360 крб [8, арк. 16].

За окреслений період Дунай-Дністровською новобудівною експедицією проведені розвідки археологічних пам'яток у зоні 12 різноманітних зрошувальних систем (ЗС) та зрошувальних

установок (ЗУ), в тому числі черг Нижньо-Дністровської, Болградської та Дунай-Дністровської ЗС та ЗУ союзу «Дністровський» (Овідіопольський р-н), колгоспу «40 років Жовтня» (Любашівський р-н).

Окремо створеною Буго-Дністровською експедицією (І. В. Сапожніков) проведені охоронні розкопки на стоянці Велика Аккаржа (Овідіопольський р-н) та розвідкові роботи як на запланованій 3-й черговій Дунай-Дністровській ЗС, так і у малодосліджених районах Півночі Одеської області [8, арк. 14, 15]. За звітний період, крім археологічних розвідок, експедиціями проведені розкопки 102 курганів, у яких досліджено 455 поховань, розкопано 450 кв. м поселення II–III ст. н. е. Кубейське, 32 кв. м стоянки Велика Аккаржа та 14 розрізів Нижнього Троянового валу [8, арк. 16].

З 1986 р. у звітах відділу археології повідомляються результати роботи Одеської обласної експедиції. З 1989 р. у відділі археології Північно-Західного Причорномор'я формується Буджакська експедиція та Ягорлицька новобудівна експедиція.

Буджакська експедиція під керівництвом О. В. Гудкової вела розкопки на черняхівському могильнику Нагірне II, який систематично досліджувався вперше. Розкопано та досліджено 18 поховань, в основному непограбованих, в результаті чого отримана велика колекція поховального інвентарю і палеоантропологічні матеріали [9, арк. 7]. Також велися польові дослідження біля с. Новосільське Ренійського району, де знайдені залишки дороги римського часу.

Ягорлицька новобудівна експедиція — начальник А. С. Островерхов, об'ємом фінансування 5000 крб. Проведені дослідження у зоні Ягорлицької та Тендровської заток (Голопристанський р-н Херсонської обл.), виявлено поселення катакомбного періоду на о. Орлов. На основі договору про творче співробітництво частина людей працювала в Ольвійській периферійній експедиції на розкопках скіфо-античного поселення біля с. Софіївка на березі Дніпровського лиману [9, арк. 8].

Добуті експедиціями матеріали науково оброблені, по ним писалися наукові звіти, які потім здавалися до наукового архіву ІА АН УРСР, до Одеського археологічного музею та замовникам. Написана серія статей по темах дослідження, які лягли в основу спільних збірників Відділу та ОАМ або передані в інші видання.

Отже, нові матеріали, накопичені польовими дослідженнями, дозволили розширити та поглибити діапазон наукових досліджень, поставити та вирішити ряд конкретних питань давньої історії краю. Отримані нові дані по стратиграфії та планіграфії поховань енеоліту і бронзи, що дало можливість уточнити хронологію та культурно-історичні зв'язки населення степів і сусідніх територій. На основі отриманих матеріалів у кінці 70-х — початку 80-х рр. територія Північно-Західного Причорномор'я включена в область розповсюдження катакомбної культури. В цей час вперше виявлені пам'ятки кінця бронзового — початку залізного віку (білозерського типу) у Північно-Західному Причорномор'ї. Відкриття нових скіфських могильників на Нижньому Подунав'ї не тільки змінило усталену думку про ареал їх розповсюдження, але й дозволило простежити особливості поховального обряду цього регіону (Ізмаїльська експедиція). Встановлені специфіка та рівень окремих виробництв у Північно-Західному Причорномор'ї. Вперше доказана наявність місцевого античного склоробного виробництва на північних берегах Чорного моря у VI ст. до н. е. Дослідження Ізмаїльської експедиції дозволили поглибити, а багато в чому і по-іншому уявити розвиток етнічного процесу в степах Північного Причорномор'я в перших століттях н. е. У вигляді гіпотези вперше поставлене питання про виділення тут своєрідного скіфо-сарматського конгломерату. Отримані нові оригінальні матеріали по історії сарматського та черняхівського населення. Вперше виявлено солідний пласт скіфських пам'яток на Нижньому Дунаї, розкопано своєрідні сарматські поховання. Серед них — досить багаті захоронення сарматської знаті в межиріччі Дністра і Дунаю; досліджено багатющі гунські захоронення; вивчено соціально-економічну структуру середньовічних кочівників.

Джерела та література

1. Архів відділу археології Північно-Західного Причорномор'я Інституту археології НАНУ, спр. 1 Звіт Відділу археології Північно-Західного Причорномор'я Інституту археології АН УРСР, 1980 р., 158 арк.
2. Архів відділу археології Північно-Західного Причорномор'я Інституту археології НАНУ, спр. 2 Звіт Відділу археології Північно-Західного Причорномор'я Інституту археології АН УРСР, 1981 р., 148 арк.

3. Архів відділу археології Північно-Західного Причорномор'я Інституту археології НАНУ, спр. 3 Охоронні дослідження археологічних пам'яток в зонах новобудов Одеської області (заклучний звіт), 1982 р., 147 арк.
4. Архів відділу археології Північно-Західного Причорномор'я Інституту археології НАНУ, спр. 4. Звіт Відділу археології Північно-Західного Причорномор'я Інституту археології АН УРСР, 1984 р., 356 арк.
5. Архів відділу археології Північно-Західного Причорномор'я Інституту археології НАНУ, спр. 6. Звіт Відділу археології Північно-Західного Причорномор'я Інституту археології АН УРСР за 1985 р. і XI п'ятирічку, 1985 р., 384 арк.
6. Архів відділу археології Північно-Західного Причорномор'я Інституту археології НАНУ, спр. 7 Звіт Відділу археології Північно-Західного Причорномор'я Інституту археології АН УРСР, 1986 р., 277 арк.
7. Архів відділу археології Північно-Західного Причорномор'я Інституту археології НАНУ, спр. 8. Звіт Відділу археології Північно-Західного Причорномор'я Інституту археології АН УРСР, 1987 р., 211 арк.
8. Архів відділу археології Північно-Західного Причорномор'я Інституту археології НАНУ, спр. 9 Звіт Відділу археології Північно-Західного Причорномор'я Інституту археології АН УРСР, 1988 р., 168 арк.
9. Архів відділу археології Північно-Західного Причорномор'я Інституту археології НАНУ, спр. 10 Звіт Відділу археології Північно-Західного Причорномор'я Інституту археології АН УРСР, 1989 р., 159 арк.
10. Науковий архів Інституту археології Національної Академії наук України (далі — НА ІА НАНУ), фонд «Діловодство» Станко В. Н. Короткий звіт про роботу Причорноморської експедиції Інституту археології АН УРСР, 1985 р., 4 арк.
11. НА ІА НАНУ, Фонд «Експедиції», спр. 1987/2 «а» Станко В. Н., Краснокутський Г. С., Старкін А. В. Звіт про роботу Причорноморської експедиції Інституту археології АН УРСР, 1987 р., 22 арк.
12. Станко В. Н. Отдел археологии Северо-Западного Причерноморья / В. Н. Станко // 50 лет Институту археологии АН УССР. — К., 1984. — С. 103–106.
13. Присяжнюк О. М. Висвітлення проблеми розбудови системи охорони пам'яток Одеської області в радянській літературі / О. М. Присяжнюк // Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили. — Миколаїв, 2010: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2008. — Т. 121. — Вип. 108. Історія. — С. 110–114.
14. Федорченко О. С. Дослідження пізнього палеоліту Північного Надчорномор'я та Надазов'я у 70–80-х роках ХХ ст. / О. С. Федорченко // Магістеріум: Археологічні студії: збірник. — К.: КП ВД «Педагогіка», 2007. — Вип. 27. — С. 26–31.

Анотації

Иваниченко Л. М. Исследования новостроечных экспедиций отдела археологии Северо-Западного Причерноморья ИА АН УССР (1976–1990)

Статья посвящена исследованиям археологических экспедиций, созданных при отделе археологии Северо-Западного Причерноморья ИА НАН Украины в второй половине 70-х гг. прошлого века. Особое внимание уделено археологическим поискам новостроечных экспедиций. Описаны места их раскопок и основные научные результаты.

Ключевые слова: *Буго-Днестровская, Дунай-Днестровская, Измаильская новостроечные экспедиции; Причерноморская палеолитическая экспедиция, хоздоговорная тема, курган, захоронение, раскопки.*

Ivanichenko L. M. Researches of the newly-built expeditions of North Western Black Sea archeological department at Ukrainian SSR Academy of Sciences (1976–1990).

The article is devoted to research of archaeological expeditions, organized at the Department of Archaeology of the North- Western Black Sea region IA NAS in the second half of the 1970s. Particular attention is paid to the search of newly-built archaeological expeditions. The places of excavations and main results are described.

Key words: *Bug-Dniester, DanubeDniester, Izmail newly-built expedition, The Black Sea Paleolithic expedition, economic contracts, burial places, excavations.*

Надійшла до редакції 4 квітня 2014 року